

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

Synen på friluftsnaturen

En studie kring natursyn och en analys av elva artiklar ur
Svenska Turistföreningens årsskrift 1900–2010

Johanna Nordlund

Titel: Synen på friluftsnaturen. En studie av natursynen i elva artiklar ur Svenska Turistföreningens årsskrift 1900–2010

Engelsk titel: Ways of perceiving the outdoors. A study of eleven articles in the yearbooks of the Swedish Tourist Association 1900–2010

© Johanna Nordlund

Handledare: Malin Eriksson och Ann Åkerskog, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna

Nyckelord: Friluftsliv, friluftsnatur, naturskildringar, natursyn, Svenska Turistföreningen

Omslagsbild: Författarens eget foto.

Publiceringsår: 2013

Publiceringsort: Uppsala

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Synen på naturen har förändrats genom tiderna. För en landskapsarkitekt är det intressant att göra sig medveten om sin egen natursyn och att sätta den i ett historiskt sammanhang, eftersom natursynen med nödvändighet, medvetet eller omedvetet, gör avtryck i landskapsarkitektens arbete. Därför är det relevant att som landskapsarkitekt ställa sig frågor som: Vilka roller har den svenska naturen fått ikläda sig genom tiderna? Vilka egenskaper tillskriver jag själv naturen? Hur påverkas min egen natursyn av trender och skeenden i samhället? Hur påverkar natursynen vårt sätt att vistas i naturen? Den här uppsatsen behandlar hur ett visst slags natur – nämligen friluftsnaturen – har uppfattats, upplevts och skildrats under 1900-talet och 2000-talets första årtionde. För att svara på frågan analyseras tio antal artiklar ur Svenska Turistföreningens årsskrifter, mot bakgrund av fakta kring friluftsliv och natursyn. Analysen identifierar vilka egenskaper som tillskrivs naturen, vilka ord som används för att beskriva den och slutligen vilken eller vilka sätt att se på naturen som kan ligga bakom författarens sätt att beskriva naturen. Analysen visar att redan dokumenterade natursyner finns tydligt representerade i artiklarna och att de påverkar författarnas sätt att vistas i naturen. Avslutningsvis diskuteras dagens natursyn och vårt sätt att vistas i friluftsnaturen idag.

Abstract

The ways of looking at nature have varied over time. As a landscape architect it is of interest to become aware of one's own way of perceiving nature, as this will affect the way one works. Therefore it is relevant to ask oneself questions like: Which roles has the Swedish nature been given throughout history? Which properties do I ascribe to nature? How are my ways of looking at nature affected by trends and processes in society at large? How do our ways of looking at nature influence how we spend our time there? One way to answer these questions is to place our views of nature today in a historical context. This essay discusses perceptions, experiences and descriptions of nature, described in ten articles in the yearbooks of the Swedish Tourist Organisation during the years 1900–2010. The analysis identifies which properties are ascribed to nature, which words that are used to describe nature, and finally which way or ways of perceiving nature that prevails in the different articles. The analysis shows that the articles do reflect already documented ways of perceiving nature. It also shows that these perceptions influence how the authors spend their time there. The essay ends with a discussion of which perceptions of nature are prevailing today and how this affects how we spend our time in the outdoors.

Introduktion

Synen på naturen har förändrats genom tiderna. För en blivande landskapsarkitekt är det intressant att göra sig medveten om sin egen natursyn och att sätta den i ett historiskt sammanhang. Natursynen präglar med nödvändighet, medvetet eller omedvetet, landskapsarkitektens arbete. Den har påverkat hur trädgårdar och parker har gestaltats genom tiderna. Den påverkar hur Naturum och turistvägar gestaltas idag. Den påverkar sättet vi vistas i och upplever vår omvärld. I viss mån befinner sig landskapsarkitektens yrkesroll i gränssnittet mellan natur och kultur. Landskapsarkitektens uppgift är ofta att gestalta mötet mellan natur och människa. I det sammanhanget är det relevant att ställa sig frågor som: Vilka roller har den svenska naturen fått ikläda sig genom tiderna? Vilka synsätt finns idag? Vilka egenskaper tillskriver jag själv naturen? Hur påverkas min egen natursyn av trender och skeenden i samhället? Hur påverkar natursynen vårt sätt att vistas i naturen?

Bakgrund

Vad är natursyn? Natursyn kan definieras som ”de synsätt, attityder, estetiska och moraliska föreställningar om naturen som människor hyser” (Sörlin 1991 sid. 26). Hur studerar man då natursyn, ett sådant abstrakt fenomen? Natursynen genom tiderna har dels konkretiserats och beskrivits uttryckligen i text och bild, men den kan också finnas indirekt beskriven i andra typer av källor och även synas i landskapet (Sörlin 1991, sid. 26). I *Inget landskap är en ö* skriver Katarina Saltzman att ”landskap är ett komplext fenomen som lever och formas i människans tankar, drömmar och minnen, samtidigt som landskapet formas av hur människan lever i det” (Saltzman, 2001, sid. 58). Natursynen är alltså något som skapas i och av oss, men som även påverkar hur vi formar landskapet.

En kort historik

Nedan följer en kort historisk bakgrund över natursyn i Sverige genom tiderna.

Magin i naturen

Under medeltiden rådde föreställningen om jorden som en urmoder. Naturen levde sitt eget liv som människan var tvungen att rätta sig efter, den kunde varken styras eller ens förstås av människan. (Abramhamsson et al. 1992, sid. 345–350)

Naturen skiljs från människan

I och med 1600-talets renässans växte ett mekanistiskt och utilitaristiskt synsätt på naturen fram. Naturen sågs som ett självgående urverk som människan kan studera och nyttja fritt. Naturen hade därmed skilts från människan, som satts att härska över densamma. Detta synsätt har sedan dess varit det dominerande i västvärlden (Abramhamsson et al. 1992, sid. 345–350).

Romantik och nationalism

Romantiken kan ses som en reaktion mot den mekanistiska natursynen. Romantikerna inspirerades av Jean-Jacques Rousseaus (1712–1778) idéer och ansåg att människan istället för att härska över naturen skulle bejaka den och bli en del av den. Enligt dem hade urbaniseringen och den begynnande industrialiseringen en nedbrytande inverkan på individens moral och hälsa. Istället för livet i staden och jobbet på fabriken skulle människan leva ett enkelt, naturligt liv på landet nära naturen. Den enkla bonden och den oförstörda vilden var idealen. Livet skulle vara naturligt och okomplicerat. På så sätt skulle människan kunna återerövra de ursprungliga dygder hon förlorat i den moderna kulturen. (Sundberg och Öhman 2000). Från mitten av 1800-talet började även konstnärer och intellektuella bygga upp idén om den unikt svenska naturen. Den svenska turismen började vända från Europa till Sverige. Skogen och fjällen ansågs vara den natur varifrån den svenska folkanden sprungit (Dickson 2007). Dalarna var det landskap som många ansåg var det mest ursprungliga och den svenska nationens kärna. Denna nationalromantiska natursyn var mer eller mindre rådande under hela 1900-talets första hälft (Sundberg och Öhman 2000).

Miljörörelse och naturpedagogik

Från 1960-talet började miljörörelsen göra sig gällande i Sverige. I *Miljö och livsstil* skriver Helena Klöfver att man efter rekordåren under 1960-talet började se problemen med den snabbt ökande konsumtionen i samhället och synsättet att naturen måste skyddas från människans skövlingar växte fram (Klöfver 2007). Enligt Marie Sundberg och Johan Öhman som studerat skolornas läroplaner fanns det under 1970- 80- och 90-talen en miljöpedagogisk syn på friluftslivet. 1980 dyker begrepp som ”ekologisk balans” upp. Allmänheten skulle lära sig umgås med naturen på rätt sätt och friluftslivet skulle väcka engagemang för och skapa medvetenhet om natur- och miljöfrågor (Sundberg och Öhman 2007).

Människan i friluftsnaturen

I Sverige finns flera organisationer som sysslar med friluftsliv, bland annat Svenska Turistföreningen, Friluftsfrämjandet och scoutrörelsen. Jag har valt att studera Svenska Turistföreningen.

Något om Svenska Turistföreningen

Den ideella föreningen Svenska Turistföreningen grundades i Uppsala år 1885, efter ett artonhundratals år när idén om den svenska naturen gradvis växt fram i konsten och litteraturen (Sandell och Sörlin 2000 sid 20). Syftet var att främja turism i Sverige under mottot ”Känn ditt land” (källa: STF:s hemsida). Klas Sandell och Sverker Sörlin menar att förutsättningarna till det friluftsliv som växte fram under slutet av 1800-talet främst var dessa fyra:

1. Det fanns ett intresse för nationell enhet
2. Det fanns ett intresse för geografiska upptäckter
3. Det fanns ett begynnande naturskyddsintresse i spåren av det framväxande industrisamhällets påtagliga landskapspåverkan
4. Det växte fram ett ökande fritidsbruk av naturpräglade, nationellt tolkade landskap i form av turism, alpinism och friluftsliv.

Medlemmarna i STF tillhörde från början främst den bildade medelklassen och föreningen var under de första åren som vilken akademisk klubb som helst.

Styrelsen bestod av naturvetare, bland annat flera geologer. Medlemsantalet steg raskt kring sekelskiftet och år 1889 när föreningens säte flyttats till Stockholm var medlemmarna 2 000 till antalet, bestående av överklass och det övre skiktet av medelklassen. Omkring 1910 hade medlemsantalet stigit till över 50 000. Tretton år senare år 1923 var antalet dryga 100 000. På 1930-talet börjar även arbetarklassen synas i medlemsregistret med snickare, skomakare, plåtslagare och skorstensfejare. Under detta årtionde startade man vandrarsrörelsen som erbjöd turisten boende för en billigare penning. Idag har föreningen ca 300 000 medlemmar. (Sandell och Sörlin 1999, Thaning 1986)

Något om Svenska turistföreningens årsskrift

Olof Thaning var redaktör för Svenska turistföreningens årsskrift under åren 1953–1977. I jubileumsutgåvan 1986 berättar han om årsskriftens historia i artikeln *Hundra år med årsskriften*. Svenska turistföreningens årsskrift var från början inte riktad till svensken i allmänhet utan till ett litet, privilegierat skikt av befolkningen. Från början var den avsedd som en slags resehandbok, med beskrivningar av rutter och lämpliga logiplatser för upptäcktsresor främst i fjällen. Årsskriftens litterära kvalitet höjdes snabbt de första årtiondena och den blev populär bland annat hos folkskolelärare som använde den i sin undervisning. Fram till 1910 dominerade artiklar om Lappland, Jämtland och Dalarna. Från och med 1915 började man med temanummer på förslag från redaktör Ezaline Boheman. Först avverkades alla landskapen under åren 1915–1940. Sedan följde en historisk serie om Sverige under århundradena 1000–1800. 1952–1955 var årtiderna temat och sedan temat Miljöer och människor innan landskapen på nytt avverkades fram till år 1986 då en jubileumsskrift utgavs, SFT 100 år. Under 1990-talet avhandlade man sjöar, älvar, kuster och kanaler samt återigen en rad landskap. Under 2000-talets första årtionde varierade temana brett från svenska parker till mer självreflekterande frågor som Vad är en turist? Vad är svenskhet?

Frågeställning

Vilka natursyner kan jag spåra i Svenska Turistföreningens årsskrifter? Är en viss natursyn begränsad till en viss tidsperiod? Hur påverkar natursynen sättet att vistas i naturen? Denna fråga vill jag svara på genom att använda mig av Svenska Turistföreningens årsskrift, en publikation som kan sägas beskriva förhållandet till den svenska friluftsnaturen.

Syfte

Att identifiera olika synsätt på naturen i naturskildringar i Svenska Turistföreningens årsböcker under perioden 1900–2010 och undersöka hur dessa påverkar sättet att vistas i naturen.

Avgränsningar

Mitt ämnesområde är brett och min avgränsning består i att jag har valt att enbart titta på texter ur Svenska Turistföreningens årsskrift. Årsskriften är lämplig som artikelkälla eftersom den har givits ut regelbundet under en lång period.

Dessutom återkommer ofta samma typ av texter i varje årsbok, t.ex. reseskildringar, vilket gör texterna lättare att jämföra. Texterna är också ofta skrivna i syfte att marknadsföra upplevelsen av naturen och det är då intressant att se vilka egenskaper som lyfts fram för att göra detta.

Metod

Jag kommer att analysera tio artiklar ur Svenska Turistföreningens årsskrift. Ett sätt att analysera texter är diskursanalys. Inom diskursanalys intresserar man sig för hur idéer manifesteras i text och tal, men även hur text och tal påverkar våra idéer. Jag intresserar mig för det tidigare, nämligen hur en eller flera idéer, i detta fall natursyner, kan ligga bakom ett sätt att uttrycka sig i text. Jag kommer att leta efter de natursyner som ligger bakom författarnas sätt att beskriva naturen. När jag genomfört analysen kommer jag att sätta in synsätten i ett historiskt sammanhang.

Tillvägagångssätt

Jag har läst och analyserat tio artiklar ur Svenska Turistföreningens årsskrifter mellan åren 1900–2000. Jag har riktat in mig på artiklar som innehåller reseskildringar från naturtyperna fjäll och skog och främst tittat på de avsnitt där författaren beskriver natur som denna/denne själv befinner sig i. Fjäll och skog har jag valt eftersom det är naturtyper som återkommer i flertalet årsböcker och eftersom de anses som mindre påverkade av människan än till exempel åker och äng. Urvalet har skett på följande sätt: Jag har slumpvis valt ut en bok per årtionde. Sedan har jag gått igenom titlarna i innehållsförteckningen och bläddrat vidare till den/de artiklar som verkar stämma överens med mina kriterier, nämligen att författaren själv ska befinna sig i naturen som beskrivs och att det ska vara en av naturtyperna fjäll eller skog som beskrivs. Jag har först läst varje artikel en gång för att få en känsla för helheten. Sedan har jag läst den mer noggrant och under läsningen ställt mig följande frågor:

1. Vilka egenskaper tillskrivs naturen eller olika element i naturen?
2. Vilka ord används för att beskriva naturen?
3. Är vistelsen i naturen ett mål i sig eller ett medel för något annat?
4. Vilken natursyn kan tänkas ligga bakom författarens sätt att beskriva naturen?

Sist av allt har jag ställt upp ett eller flera påståenden som jag anser vara beskrivande för artikelförfattarens natursyn, och identifierat stycken och meningar som exemplifierar den. Dessa redovisas direkt i analysavsnittet.

Analysexempel

För att tydliggöra min analysmetod kommer här ett exempel på hur jag gått tillväga.

I årsboken 1904 valde jag ut artikeln *En fjälltur om hösten* av Karl-Erik Forsslund. Artikeln är en reseskildring från en vandring författaren företagit tillsammans med några kamrater. I artikeln finns en mängd naturbeskrivningar där författaren ger naturen mänskliga egenskaper, här är ett exempel:

[...] vi ha Ljusnans älfdal framför oss. Bred och lugn, manligt lugn och god och förtroendeingivande flyter den fram där nere [...]. (Forsslund 1904 sid. 55)

Av dessa beskrivningar drar jag slutsatsen att författaren ser naturen som någonting besjälad, *någonting som kan likna oss människor* och som kan ha samma egenskaper som oss människor. Jag formulerar därför författarens natursyn så här: **Naturen är besjälad och kan ha mänskliga egenskaper.**

I samma artikel är det tydligt hur författaren *betraktar naturen på avstånd*. Här är ett exempel:

Så kommer Siljan! Men hon kommer i hvardagsdräkt, grof och grå som vadmal, skrynklig och sliten, med hvita fläckar här och där som af mjöl, eller som om kostymen vore trasig och det ljusa fodret skyntade fram. (Forsslund 1904 sid. 42)

Författaren deltar inte i sina egna beskrivningar och jag får inte veta hur han känner sig när han befinner sig i naturen. Detta är ytterligare ett sätt att se på naturen. Det formulerar jag så här: **Naturen kan betraktas som en tavla.**

Analys och resultat

Jag har analyserat följande artiklar, här listade kronologiskt:

- 1904: *En fjälltur om hösten* av Erik Forsslund.
- 1917: *Som skogsarbetare i nordligaste Sverige* av Per Sundberg.
- 1921: *Högst uppe i Kebnekaise* av And. Pallin.
- 1939: *Sareksommar* av Mattias Möller.
- 1947: *Kring fyra lägerplatser* av Dag Hammarskjöld.
- 1959: *Strövtåg I urskogen* av Torsten Olsson.
- 1963: *Valla renar* av Enoch Blind.
- 1977: *Bland björnar och myskoxar* av Eder Burman
- 1984: *Jämtgaveln – ett stycke norrlandsnatur* av Per Simonsson.
- 1993: *Norrländsk vattenkraft* av Per Strymme
- 2008: *Färna visar väg att värna* av Peter Hanneberg

Analys- och resultatavsnittet är upplagt på följande sätt: Artiklarna redovisas i tidsordning tillsammans med min analys. Varje stycke redovisar en artikel, med citat som jag anser indikera författarens sätt att se på naturen. I slutet av stycket redovisas min slutsats om författarens natursyn. Påståendena om författarnas natursyn är alltså *mina egna* som jag kommit fram till i analysen, och inte historiskt belagda. Senare kommer jag att diskutera dem mot en historisk bakgrund.

1904: *En fjälltur om hösten* av Erik Forsslund

Artikeln beskriver hur Forsslund reser med några kamrater först med tåg från Ludvika till Oresjön tio mil norr om Orsa. Sedan vandrar sällskapet till fots till Sveg, över Lillhärdal och Vedungfjället fram till Särna – en vandring på ca 15 mil tillryggalagd på lite drygt tre dagar. Därifrån författaren med häst och vagn och slutligen tåg till Leksand där resan når sitt slut. Naturbeskrivningarna är rikliga, här beskrivs Ljusnan:

En odling skymtar mellan träden – så öppnar sig skogen, ett vatten glimtar fram, vi ha Ljusnans älfdal framför oss. Bred och lugn, manligt lugn och god och förtroendeingifvande flyter den fram där nere mellan låga stränder, älfven med det glada vänliga namnet. (Forsslund 1904, sid 55)

Även fjällbjörkarna på Vedungfjället ges mänskliga egenskaper:

Björkarna blir allt glesare och mindre, de krypa efter marken, krokiga och knöliga, som om de blifvit kullslagna af stormen och nu ligga där och vrیدا sig och sparka och slå omkring sig med magra, skrumpna armar och ben. (Forsslund 1904, sid 63)

Artikeln avslutas med en jämförelse mellan två sjöar, ”mannen” Wäsman och ”kvinnan” Siljan:

Nu har Siljan helgdagsdräkten på sig – nu leker och lyser och ler hon. Och jag sitter för mig själv och gör jämförelser mellan henne och Wäsman [...]. Siljanslinjerna mer knottriga, ettriga, nyckfulla – också fylligare, likna mer runda kvinnoformer, ibland snörda till oskönhet, ibland hvälfda i härlig yppig frihet. Wäsman är manligare, Siljan kvinnligare, det hörs redan på namnen. (Forsslund 1904, sid. 69–70)

Det nationalromantiska draget är tydligt i denna text. Naturen beskrivs här som folksjälens förkroppsligad. Siljan och Wäsman skulle kunna vara den ursvenska kvinnan och mannen, förkroppsligade i det landskap som under denna tid ansågs vara Sveriges hjärta, nämligen Dalarna. Intressant är också avståndstagandet i texten. Naturen beskrivs som en tavla som betraktas på avstånd:

Så kommer Siljan! Men hon kommer i hvardagsdräkt, grof och grå som vadmal, skrynklig och sliten, med hvita fläckar här och där som af mjöl, eller som om kostymen vore trasig och det ljusa fodret skymtade fram. Stor är hon, och en grann kvinna är hon nog. Men hon döljer sina behag idag, hon sveper sig i slöjor af moln och regnskurar, som skymma hennes former och drag. (Forsslund 1904, sid 42)

Författaren är skild från det han betraktar, turisten från staden reser runt och beser sitt land. Han drar sig inte för att ge en bonde råd om hur gården ska skötas (sid 62). Trots uppenbara strapatser (dagsetapper på fem mil) beskrivs naturen på

avstånd, som en tavla att betrakta. Endast ett fåtal gånger får vi ana något av författarens känslor – andakt över fjällets tystnad, hopp om att få natthärbärge i en gård eller besvikelse över att inte få chansen att färdas i ”öfverklassens nyaste njutningsmedel” automobilen.

I den här artikeln ser jag två underliggande synsätt. Det ena är hur naturen beskrivs **som en tavla** och det andra hur den **besjålas och ges mänskliga egenskaper**.

1917: *Som skogsarbetare i nordligaste Sverige* av Per Sundberg

I *Som skogsarbetare i nordligaste Sverige* berättar Per Sundberg i årsskriften 1917 om sin vistelse i Korpilombolo där han tar arbete med att märka timmer som hantlangare till en jägmästare. Vistelsen i naturen är i denna artikel inte ett mål i sig, utan ett medel för att uppnå ett annat syfte, nämligen att fostra själen och kroppen. Artikeln inleds med att Sundberg utbrister:

Korpilombolo! Det ordet har alltid verkat på mig som en fläkt från ödebygden. Och där skulle jag tillbringa min sommar, inte som turist utan som skogsarbetare och i mitt anletes svett förtjäna brödet för dagen och slåss mot mygg i myriader. Vilka lockande utsikter för en ”rännstensunge”!

Sedan följer en beskrivning av resan till arbetsplatsen tillsammans med de andra i laget. Sundberg är själv från Stockholm och kan inte ens prata med sina arbetskamrater vars modersmål är finska. Han betraktar dem på avstånd med beundran för deras förmåga att leva av och övervinna naturen och deras naturlighet. Inga förlästa akademiker här inte. Därpå följer en redogörelse av arbetet och lagets funktioner. Själv är han ”prickare”, det vill säga han har till uppgift att pricka av trädens diametrar i olika kolumner på ett papper. Han deltar alltså inte i det kroppsarbete i det fria som han så livligt beskriver:

Solen skiner, svetten strömmar, men alla äro vid gott mod och njuta medvetet eller omedvetet av det härliga livet i skogen. Det är, som skulle hälsa och kraft strömma in genom varje por i ens hud. (Sundberg 1917, sid. 217)

En dag vilar de hos ”nybyggarlappar” och Sundberg förskräcks över att de frångått sin ”naturliga” livsstil:

Fyra hel- eller halvnakna ungar, en gammal blind gumma, Pokka och hans hustru, se där familjen. Det hela verkade misär, som nybyggarlapparnas hem ofta göra. [...] Sällan har jag i så skarp belysning som här sett vådan av att bryta mot gamla, fäderneärvda vanor. (Sundberg 1917, sid. 218)

Han lägger sig en kväll i skogshuggarkojan och tänker med beundran på hur man levde förr i tiden:

Det var en underlig känsla man erfor, när man om kvällarna efter ett långt dagsverke låg i det mjuka lövet och såg röken från eldstaden ringla sig upp genom rököppningen i taket. Det var, som hade man från en jäktande, brusande, vanvettig tid kastats århundraden tillbaks till en tid, då ännu ej ånga och elektricitet, flygmaskiner och bomber blivit människans lydiga tjänare. (Sundberg 1917, sid 219)

Sundström avslutar med en uppmaning till läsaren som han verkar förutsätta är en stadsbo liksom han själv – vänd tillbaka till naturen!

Skogen måste upplevas! Sök, om det finns möjlighet, att vistas en sommar i dess underbara, tysta djup, lev med dessa människor, som fostrats i dess sköte, och skogen skall med slösande hand skänka hälsa, glädje och kraft.
(Sundberg 1917, sid. 224)

I den här artikeln finns två underliggande teman: **Naturen som fostrande och naturen som det ursprungliga och naturliga.**

1921: *Högt uppe i Kebnekaise* av And. Pallin.

I artikeln *Högt uppe i Kebnekaise* (Pallin, 1921) ger sig författaren ut på en expedition med målet att finna en ny och kortare led till Kebnekaisestugan. Med på resan finns Baumann, en schweizisk alpinist, och ytterligare en person. Det är tydligt att sällskapet är ute efter att ”bryta ny mark” och besegra tidigare utforskad natur. Vistelsen i naturen är här ett medel för att uppnå ett annat syfte, nämligen att genomföra en prestation.

Höjden från klyftans mynning omedelbart ovan jökelns högsta punkt till klippkammen i sänkan mellan Vierramvara och Kebnekaiseväggen anslogo vi till omkring 120 m, och den tog för Baumann icke mindre än en och en halv timme, därav en halv timme för de svåraste fem meterna. På den punkt, där hans uppstigning skedde, reste han ett kors av sten; på korset står med isyxan inristat ”Baumann, Schweiz 8/8 1920”. Korset är väl synligt nedifrån östra delen av kitteldalen. Den svåraste passagen jämförde Baumann med vissa av de svåraste sträckorna han klättrat genom Rottal till Jungfrau eller uppför Eigerwand.
(Pallin 1921, sid. 223)

Baumann gör jämförelser med de schweiziska alperna och Sverige går inte oväntat vinnande ur jämförelsen.

Dagen hade förlupit väl. Expeditionen ansåg sig ha konstaterat, att uppe i nordost ligger ett område av hög alpin skönhet öppet för fjällbestigare. [...] Både Baumann och jag kunna av egen erfarenhet jämföra Tarfalsjön med den berömda issjön Märjelensee i Alperna, vilken uppdämmas av Schweiz största glaciär, den 25 km långa Aletschgletschern, och båda anse vi den svenska Märjelensee, Tarfalajaure, mycket vackrare och mer imponerande. Så nu gäller det bara att sprida kännedom om, vilka underbara naturskatter vårt eget Kebnekaise har att erbjuda. (Pallin 1921, sid. 228)

I den här artikeln märks tydligt 1800-talets trend av expeditioner och upptäcktsresande.

Det underliggande temat är **naturen som prestationsarena.**

1939: *Sareksommar* av Mattias Möller

Artikeln beskriver författarens vandring genom Sarek. Vandringen beskrivs nästan som en militär operation:

Marschruten för de tio närmaste dagarna är denna: först fem mil uppför Tarradalen till nationalparksgränsen, så in i Sarek genom Sarvesvage och ner till Rapaselet. Där ligger Pelloeppe, ett skönt fjäll, sällan bestiget. (Möller 1939, sid. 336)

Några sidor senare:

Nästan tre dygn varar ovädret och lika länge ligger vi här överksammas. [...] Tre dagar har vi förlorat här och två i Tarrekaise, saken är klar: vi är besegrade – för denna gång. Alltså reträtt ned till Pårtestugan. (Möller 1939, sid. 339)

Även här konstateras storheten hos området man vistas i:

Ökar man Kebnekaisemassivets område till att omfatta även högfjällen norr om Kaskasavagge [...], en triangel med tre mils bas och tre mils höjd, inte ens då blir ytan mer än en tredjedel av Sarekfjällens. Också ifråga om alpina data överträffas Kebnekaise av Sarek: jöklarnas storlek och antal, genomsnittliga frekvensen av höga toppsiffror etc. (Möller 1939, sid. 350)

Även Möller beskriver naturen på avstånd som en tavla:

Utsikten är fantastisk och den täta solröken skapar storartade belysningseffekter i svart och grågrönt. I den oklara dagern synas fjällen förkrossande väldiga, detaljerna ha gått förlorade och alla linjer ha förstärkts och förenklats. (Möller 1939, sid. 346)

Här skymtar också synen på naturen som det ursprungliga fram:

Här luktar vildmark och ensamhet, det är en lukt, som man inte känner överallt, den finns inte efter rödade stråk eller på berömda utsiktsberg. Den frammanar en farlig stämning denna doft, en stämning som sätter sig i blodet och som man aldrig blir kvitt. För att åter få uppleva den uthärdar man allsköns vedermödor, bär tunga packningar, går mil efter mil i regn och snö, halvsvalter ibland, fryser och sliter ont. Allt för detta osägbara något, som finns i vårt lands sista vildmarker. (Möller 1939, sid. 346)

I artikeln finns tre underliggande teman: **Naturen som prestationsarena, naturen som en tavla och naturen som det ursprungliga.**

1947: *Kring fyra lägerplatser* av Dag Hammarskjöld

I flera av artiklarna beskriver författaren naturen som en tavla som betraktas på avstånd. Temat är mer eller mindre tydligt i olika artiklar, men i Dag Hammarskjölds *Kring fyra lägerplatser* i årsskriften 1947 är det extra framträdande. Naturen beskrivs i färger, nyanser och ljusskiftningar. Ordvalet och inlevelsen gör att jag får en känsla av att jag verkligen står framför en tavla när jag läser texten:

Spänningen mellan oväder och sol hade intensifierat ljusspelet. När solen bröt igenom mot nysnön under toppkammen hade glansen från drivorna och himlens hårda blåa durklang genom kontrasten fördjupat färgskalan i det flackande skenet över jökeln i molnskuggan mot söder. Isens källargrå yta hade fått liv i skiftningar från smutsigt grönt mot rostrött, och den döda tonen av aska, där bergsidorna reflekterade regndagern, hade gått över mot violett. Längre bort, i det avlägsna, solbelysta hedlandet över Aktse, hade blicken mött en friskare skala, från ockra över guldbrunt mot bleknat blått. (Hammarskjöld 1947 s. 345)

Här är vistelsen i naturen ett mål i sig. I artikeln ger Dag Hammarskjöld också uttryck för naturens själfullhet:

Vi är gäster i en värld, där man sänker rösten för att icke störa. (Hammarskjöld 1947, sid. 347)

Det finns två underliggande synsätt i artikeln: **Naturen som en tavla och naturen som besjälad.**

1959: *Strövtåg I urskogen* av Torsten Olsson

I *Strövtåg i urskogen* (Olsson, 1959) beskriver författaren sina vandringar i Muddus urskog som 1942 avsatts som nationalpark. Artikelns består främst av beskrivningar av vegetation och djurliv, med fokus på sällsynta och hotade arter.

Björnstammen är glädjande stor för att finns på så pass litet område. [...] Rikedomen på torrträdet och därmed en hel del insekter har bidragit till en relativt stor stam av hackspettar; den större och den tretåiga är kanske vanligast. (Olsson 1959, sid 246–247)

Så här beskriver författaren sitt möte med nornan:

Och nog är det väl en underlig ordning att denna rosafärgade skönhet skall blomma här i skogarnas djupaste dunkel, långt från allfarvägen. Men kanske är det bäst så. Skulle den vackra nornan växa söderut på lättillgängliga platser vore hon nog snart utrotad. (Olsson 1959, sid. 257)

Vistelsen i naturen har ett egenvärde, men den är även ett medel för något annat, nämligen en vetenskaplig studie, en artinventering. Författaren ser också naturen som besjälad, vilket uttrycks bland annat genom ordvalet. Granar liknas vid drakar, ett berg kan öppna sitt jättesvalg, tallar kallas för ”gamlingar” och ord som missbildad, ålderskrämpor, nyckfull, vresig och invaliditet används om skogens växter.

Under sommaren tråder svärmande insekter sin bröllopsdans strax ovan vattenytan. I höljan vakar massor av laxöring och de flesta insekterna går sin snabba död till mötes och får fira bröllopsnatten i en öringmage. (Olsson 1959, sid. 257)

Författaren använder här mänskliga företeelser som bröllopsdans och bröllopsnatt för att beskriva insekternas liv.

Här finns två underliggande teman: **naturen som hotad och i behov av skydd** och **naturen som besjälad/med mänskliga egenskaper**.

1963: *Valla renar* av Enoch Blind

Enoch Blind beskriver hur han och några arbetskamrater får till fjälls för att valla renar ner till skogslandet. Hans naturbeskrivningar består nästan enbart av beskrivningar av terrängen; hur den ska övervinnas och användas för att valla renarna:

Liddopakte och Skartatjåtkko verkade ouppnåeliga, där deras branta sluttningar uppslukades av dimman. En del renar var där uppe just under dimbältet. Det vara bara att knega sig dit och försöka lirka dem neråt där moder jord var mera lämpad för vanlig skidåkning. (Blind 1963, sid. 108)

Lång är vinternatten, helst när renarna inte har bete. Men desto roligare var det när vi på morgongen, med hundarna piggare, kunde ta hjorden genom stängslet till obetad mark. Det glädde våra renskötarsinnen att se renarna upptagna med den lättgrävda snön. (Blind 1963, sid. 118)

I den här artikeln finns ett underliggande tema: **Naturen som vardag och arbetsplats**.

1977: *Bland björnar och myskoxar* av Edor Burman

I *Bland björnar och myskoxar* letar Edor Burman efter björn i och runtomkring Sonfjällets nationalpark. Skogsavverkningen ska ske på naturens (björnarnas) villkor:

Stabilare och lugnare förhållanden har även bibringat markerna bättre harmoni under senare år. [...] Gamla skogsbilvägar och traktorvägar raseras flerstädes av vår- och regnflöden. Stormar och vindfällan stänger också vägsträckor på sitt sätt. [...] Milsvida ytor skogsmark kommer också att få ligga tämligen orörda åtskilliga decennier framåt, tills träden nått avverkningsbara dimensioner. (Burman 1977, sid. 90–91)

Även här är ett av syftena med vistelsen i naturen en artinventering.

Det underliggande temat är **Naturen är hotad och i behov av skydd**.

1984: *Jämtgaveln – ett stycke norrlandsnatur* av Per Simonsson

I *Jämtgaveln – ett stycke norrlandsnatur* beskriver Per Simonsson Jämtgaveln ingående. Beskrivningar av områdets historia från istid över 1800-talets fåbodar och skogsbruk till idag varvas med biotop- och artbeskrivningar:

Granskogen är mer olikåldrig och variationsrik vad gäller höjd- och diameterspridningen än tallskogen. Här finns allt från unga plantor till 250-åriga träd. Flertalet av granarna är i åldern 100–200 år. (Simonsson 1984, sid 224)

Här märks också skyddstanken:

I det vidsträckta vildmarksområdet Jämtgaveln har vi ett stort stycke typiskt mellannorrländskt naturlandskap. Någon kanske undrar vad det är för märkvärdigt med det? Jo, det typiska håller helt enkelt på att bli unikt, som någon har uttryckt saken. Snart har vi inget naturlandskap kvar. (Simonsson 1984, sid 223)

Speciellt för denna artikel är att författaren i avslutningen uppmanar till ökad användning av området. Han anser att det bör bli naturreservat och ger förslag till hur det skulle kunna bli mer attraktivt för besökare. Naturen ska alltså inte bara skyddas utan också användas av oss människor. Kulturen förs in i naturen. Två underliggande teman i denna artikel är att **Naturen är hotad och i behov av skydd** samt ett **Sammanförande av natur och kultur**.

1993: *Norrländsk vattenkraft* av Per Strymme

I *Norrlandsälvar* från 1993 skriver Per Strymme om hur Norrlands älvar byggts ut till kraftverk. Här märks synen på naturen som hotad:

I dag är alla de riktigt stora fallen, sånär som på ett enda, slukade av kraftverk. Det stora fall som överlevt är Storforsen i Pite älv. (Strymme 1993, sid. 54)

Ordvalet här tyder på att författaren anser att naturen utnyttjats för hårt av människan. Det är dock inte naturbeskrivningarna som avslöjar denna natursyn, utan beskrivningar av historiska förlopp:

Hur kunde de skända det sköna fallet, hur kunde de begå ett så nesligt helgerån? Det undrar vi och det har många andra undrat. (Strymme 1993, sid. 54)

Kulturen tar stor plats även i denna artikel och liksom i Per Simonssons beskrivning av Jämtvgaveln är temana **Naturen är hotad och i behov av skydd** och ett **Sammanförande av natur och kultur**.

2008: *Färna visar väg att värna* av Peter Hanneberg

I denna artikel om ekoparker i Sverige beskriver Peter Hanneberg bland annat sina upplevelser av ekoparken Färna i Västmanland. Hanneberg beskriver hur han utifrån naturen läser sig till områdets kulturhistoria och natur och kultur samverkar till att skapa hans intryck av landskapet.

Bäcken följer terrängen någorlunda, men ger intryck av att vara grävd av mäniskor. Kanske nyligen, kanske tidigare under dikningarnas epok, då man alltmer satte en heder i att kanalisera och leda bort ytvattnet från skogsmyrarna för att få en bättre tillväxt. (Hanneberg 2008, sid. 121)

Hanneberg beskriver terrängen utifrån flera perspektiv. Kulturhistoria varvas med artuppräknningar, mytologi och dagens användning av området. Ibland lägger han in sina egna känslor i texten:

Flenasjön sträcker ut sig i eftermiddagssolen och ett härligt svenskt kulturlandskap öppnar sin mogna augustiprakt runomkring mig. Över skogsängens knähöga, gyllengula gräs rasslar fullgångna lövkronor av björk och asp stresslösande i brisen från sjön. (Hanneberg 2008, sid. 123)

Ofta besjålas träden och landskapet, poppelkronor kan till exempel vara ”lätt sinniga”:

De mörka, skäggiga granarna, som i skydd av varandra inte rörde en min när vinden försökte skaka om dem, har fått ge plats för björkarnas vita stammar och poppelkronornas lättsinnighet. Minsta luftrörelse försätter Populus tremulas blad i spastiska ryckningar längst ute på sina långa, vindkänsliga bladskåft. När Flenasjön andas mot land i en knappt märkbar vindsuck, tycks hela lövkronan vibrera. Tremula – «som darrar».

Tanken att naturen är i behov av skydd finns i bakgrunden, men Hanneberg är inte främmande för att släppa in både friluftsliv och företag i denna natur. ”Det hållbara samhället bygger på varsamt multiutnyttjande, inte bara konserverande naturskydd” (Hanneberg 2008, sid. 129). Han uttrycker sig positivt om Sveaskogs planer på att låta lokala företag verka i ekoparkerna och ta betalt för sin service. Skyddstanken är trots allt underförstådd i denna argumentation.

I den här artikeln ser jag tre underliggande teman: **Naturen är besjälad och kan ha mänskliga egenskaper**, **Naturen är hotad och i behov av skydd** och ett **Sammanförande av natur och kultur**.

Tabell som visar resultatet av analysen, sorterat efter årtal:

	1904	1917	1921	1939	1947	1959	1963	1977	1984	1993	2008
Naturen som en tavla	x			x	x						
Naturen som det ursprungliga och naturliga	x	x		x							
Naturen som fostrande		x									
Naturen som prestationsarena			x	x							
Naturen som besjälad/med mänskliga egenskaper	x				x	x					x
Naturen som arbetsplats							x				
Naturen som hotad och i behov av skydd						x		x	x	x	x
Sammanförande av natur och kultur									x	x	x

Slutsats

Under läsningen har jag funnit att texterna väl representerar den samtida natursynen. I årsskrifterna från 1904, 1917, 1921 och 1939 märks mer eller mindre tydligt de nationalromantiska tankarna om naturen som representant för och källa till den ursprungliga "svenskheten". Här är den manifesterad i fjällen, skogen och landskapet Dalarna. Här är civilisationskritiken och en längtan bort från den moderna civilisationen en anledning att ge sig ut i naturen. Även i Dag Hammarskjölds *Kring fyra lägerplatser* från 1947 märks ett romantiserande av naturen. I artiklarna från 1921 och 1939 avspeglas även 1800-talets expeditiönsanda, även om expeditionen år 1939 mer beskrivs som en militär operation. Syftet med naturupplevelsen är att upptäcka nya vägar och områden.

I och med Torsten Olssons *Strövtåg i urskogen* börjar tanken om naturen som hotad av människan att dominera texterna. Artiklarna från 1959, 1977 och 1984 handlar alla om bevarandevärda naturområden och de hotade biotoper/arter som lever där. Syftet med vistelsen i naturen är till stor del en inventering av hotade biotoper och arter.

Den artikel som urskiljer sig ur mängden är Enoch Blinds *Valla renar* som antar ett helt annat perspektiv på naturen än de andra artiklarna.

I de senare årsskrifterna, från 1990 och framåt, har jag haft problem att hitta den typ av text jag letat efter. Ett exempel: I årsskriften 1993 har Per Strymme skrivit artikeln *Norrländsk vattenkraft*. I artikeln beskrivs ett antal forsar som byggts ut med kraftverk. Det går att uttyda författarens egen syn på naturen men framför allt beskrivs här en sekundär natursyn, natursynen hos de som byggde kraftverken under första hälften av 1900-talet. De direkta naturbeskrivningarna blir allt mer sällsynta och beskrivningar av aktiviteter, verksamheter och historiska förlopp tar överhanden. Det kan tolkas som att naturen blivit sekundär i friluftslivet. Perspektivet har skiftat från naturen till människan i naturen.

Det är tydligt att årsskriften gått från att innehålla rena naturskildringar till att skildra människan i naturen, eller helt enkelt bara människan var som helst. Det kan tyda på flera saker: att svenskens sätt att resa i sitt eget land har ändrats, att behovet av att framhäva den svenska naturen har försvunnit eller i alla fall minskat, att naturskildringar idag publiceras i andra forum.

Resultatet från analysen redovisas i tabellform i bilaga 1.

Diskussion

Det har under arbetets gång blivit tydligt att en text kan tolkas i flera lager. Ibland har jag funnit flera sätt att se på naturen i samma text, där ett varit mer framträdande och ett mer underförstått. I detta fall har jag tagit med båda synsätten och behandlat dem som lika giltiga.

Reflektioner över analysmetoden

Min analys av artiklarna i STF:s årsskrifter är på intet sätt att betrakta som en fullständig analys över natursynen i årsskriften över tiden. Jag har endast gått igenom en artikel per årtionde och det kan knappast anses vara ett representativt urval. Dessutom har jag själv ställt upp mina analysfrågor och dessa kan vara påverkade av min inställning till texterna och förväntat resultat. Av artikelförfattarna är också 100 % män vilket med all sannolikhet har påverkat resultatet.

Det har inte varit helt lätt att analysera materialet. Ett antal frågor har uppstått under läsandets gång. Det har ibland varit svårt att dra gränsen mellan författarens underliggande natursyn och författarens sätt att beskriva och uttrycka sig i text. Beskriver Enoch Blind till exempel så metodiskt terrängen för att han anar att det är vad läsaren vill ha? Kanske tänker han att det redan finns så gott om målade beskrivningar av fjällets natur att han inte behöver bidra med ännu en? Eller är det faktiskt så att han ser naturen som ett arbetsrum och endast sällan stannar upp i sitt arbete och beundrar den? Tycker Karl Erik Forsslund verkligen att Siljans stränder ter sig ut som ”runda kvinnoformer, ibland snörda till oskönhet, ibland hvälfda i härlig yppig frihet”, eller beskriver han dem så för att han tror att läsaren då kan föreställa sig dem bättre? Trots att dessa exempel uppenbart visar på ett tidstypiskt sätt att uttrycka sig, en viss då rådande diskurs, måste de till syvende och sist ha sprungit ur författarens medvetna eller omedvetna natursyn och de är därför relevanta.

Artiklarna i en historisk kontext

I de äldre årsböckerna har det varit enklare att urskilja teman och åsikter. Det kan ha flera orsaker. Det är antagligen enklare för mig att distansera mig till de äldre texterna eftersom författarna uttrycker sig på ett sätt som är väsenskielt från dagens skribenter. De äldre årsböckerna är riktade till en mycket smal läsarkrets bestående av akademiker, och författarna kan därför friare uttrycka sina åsikter om exempelvis de lägre samhällsklasserna och deras levnadsvanor. Sedan postmoderniteten verkar författarna reflektera mer över sin egen roll i texten och låter hellre lokalbefolkningen uttala sig än att själv skriva ned sina fasta åsikter.

Det har också varit enklare att finna rena naturbeskrivningar i de tidigare texterna. En anledning kan vara att det under det tidiga 1900-talet fanns ett behov av att just beskriva naturen för de läsare som inte varit där. Flera författare antar rollen av upptäckare eller äventyrare, en trend som var fortsatt stark under sekelskiftet efter 1800-talets polarfarare och upptäcktsresande.

Förutom att visa på en natursyn säger artiklarna också mycket om sin samtid. Att beskriva Siljans stränder som runda kvinnoformer välvda i yppig frihet säger naturligtvis en hel del om författarens kvinnosyn. Eftersom han kunde uttrycka sig så ohämmat i en skrift som var riktad till samhällets övre skikt säger det också en del om den då rådande kvinnosynen i detta samhällsskikt, kanske i hela samhället. Och varför väljer författaren att ge sin artikel titeln *En fjälltur om hösten* när sällskapet under 90 procent av tiden befinner sig i skogen? Är det för att en artikel om fjällen hade högre status? När Per Sundberg 1917 skriver att ”Det var, som hade man från en jäktande, brusande, vanvettig tid kastats århundraden tillbaka till en tid, då ännu ej ånga och elektricitet, flygmaskiner och bomber blivit människans lydiga tjänare.” speglar det säkerligen en önskan att fly undan första världskrigets fasor. På samma sätt kan hans ångest över

”nybyggarlapparnas” avsteg från sin ”naturliga” livsstil vara en önskan om beständighet i en alltför föränderlig värld.

Natursyner som färgar av sig idag

De flesta av de sätt att se på naturen som jag hittat i årsböckerna finns i allra högsta grad även idag.

Jakten på det genuina

De långa resor till Asien, Sydamerika eller Europa som många ungdomar idag tar sig för kan liknas vid de bildningsresor som unga, välbärgade män genomförde under 1700- och 1800-talen. Förutom bildningssyftet är ofta ett mål med dessa resor att finna det ”genuina”, det orörda och ursprungliga, kanske liknande Per Sundberg hos skogsarbetarna i Korpilombolo. Idag kanske man inte tycker sig finna det i Korpilombolo utan i en by i Laos eller Kambodja.

En trend i de senare årsskrifterna (80- och 90-tal) är att artiklarna alltmer skildrar kulturen i naturen och samtidigt fokuserar på det lokala, det platsspecifika. En skildring av Siljan idag skulle med säkerhet inte ha sett ut som Erik Forsslunds gjorde år 1904. Istället kanske den skulle ha tagit sin utgångspunkt i en fisketur eller i en lokal dalahästmålares verkstad.

Naturen som prestationsarena

Sverker Sörlin och Klas Sandell skriver i *Friluftshistoria* att en trend i dagens friluftsliv är att människor söker sig till tillrättalagda platser för att uppleva färdigförpackade äventyr eller utöva extremsporter. Enligt Sandell är naturen sekundär i dessa upplevelser, det viktiga är istället aktiviteten. Här återkommer sättet att se naturen som en plats för individuella prestationer, liksom Baumann och Pallin på Kebnekaise. Det faktum att det har varit svårt att hitta rena naturskildringar i de senare årsböckerna tyder också på ett ökat fokus på individ och aktivitet istället för miljö.

Friluftsnaturen förlorar sin roll?

Klart är att friluftslivet ser helt annorlunda ut idag än för hundra år sedan. Vid 1900-talets upplevde artikelförfattarna friluftsnaturen nära, till fots. Detta sätt att vistas i naturen har sedan gett vika för resor till målpunkter eller aktiviteter där naturen i sig blivit sekundär. En intressant iakttagelse från Sandells och Sörlins sida är att sättet att se naturen som en prestationsarena kan leda till en ökande ojämlikhet när det gäller utövande av friluftsliv. När friluftslivet alltmer blir kopplat till färdigförpackade, dyra resor och dyr utrustning blir en allt större grupp utestängd från detsamma. Om detta är fallet kan närnaturen komma att bli desto viktigare för att tillgodose tillgången på natur. Parker, stadsskogar och bostadsnära natur kan vara ett medel att dels öka tillgången på friluftsnatur och dels göra den mer jämlik.

En parallell trend är att skiljelinjen mellan människa och natur blir allt suddigare. Miljö- och hållbarhetstanken motsäger upplysningens naturbild om naturen som människans resurs. Ur hållbarhetsperspektivet ses människan som en del av naturen, som påverkande och påverkad av den. Naturen är då inte längre något vi kan ta av fritt utan allt vi gör där påverkar även oss själva. Detta är något som i allra högsta grad syns i den hållbarhetsdiskurs som finns inom

landskapsarkitekturen idag. Ett ökat fokus på historia, kultur och aktiviteter i naturen, istället för på naturen i sig, i 2000-talets årsskrifter skulle kunna tyda på att avståndet mellan människa och natur på ett sätt minskar – författarna betraktar inte längre naturen på avstånd som en tavla utan mer som en process där människan deltar aktivt. Samtidigt kan detta ökade fokus tolkas som att friluftsnaturen har reducerats till en miljö där olika aktiviteter konsumeras och där själva naturen kommer i skymundan.

Ett minskande friluftsliv är en trend bland dagens ungdomar. Några orsaker som har pekats ut är alltmer hemelektronik och ett växande utbud av organiserade fritidsaktiviteter (Sandberg 2009). Är vi så tidspressade och vana vid att bli ständigt underhållna att vi har glömt vad man gör i en ”oprogrammerad” natur? Samtidigt kommer kontinuerligt nya belägg om naturkontaktens hälsosamma effekter fram. Hur kan friluftsnaturen attrahera besökare i konkurrens med naturoberoende fritidsaktiviteter? Kommer framtidens naturkontakt främst att ske nära bostaden eller som fond till någon Extremsport eller kulturaktivitet? Är vi redan där idag? När friluftslivet alltmer fokuserar på aktiviteter, kan vardagsnaturen och den bostadsnära naturen bli någon form av ersättning för friluftsnaturen? Samtidigt tjänar den ”icke tillrättalagda” naturen ett viktigt syfte för fantasi och kreativitet. Är det möjligt att skapa förutsättningar för denna typ av oprogrammerade naturkontakt i staden?

Källor

Artiklar ur årsskrifterna

- Blind, Enoch (1963) *Valla renar* ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1963: Norrbotten*. Olof Thaning (red.). 105–118. Stockholm. Svenska turistföreningens förlag.
- Burman, Edor (1977) *Bland björnar och myskoxar* ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1977: Jämtland/Härjedalen*. Olof Thaning (red.). 83–96. Stockholm. Esselte Herzogs.
- Forsslund, Karl-Erik (1904) *En fjälltur om hösten*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1904*. D:r Mauritz Boheman (red.). 40–70. Stockholm. Wahlström & Widstrand.
- Hammarskjöld, Dag (1947) *Kring fyra lägerplatser*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1947: Trettonhundratalet*. Anders Billow (red.). 330–347. Stockholm. Svenska turistföreningens förlag.
- Hanneberg, Peter (2008) *Färna visar väg att värna*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 2008: Svenska parker*. Wahlsten, Ninni, Tapper, Anders & Leo, Mårten (red.). 121–131. Stockholm. Svenska turistföreningens förlag.
- Möller, Mattis (1939) *Sareksommar*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1939*. Gösta Lunquist (red.). 336–351. Stockholm. Svenska turistföreningens förlag.
- Olsson, Torsten (1959) *Strövtåg I urskogen*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1959: Skogen*. Olof Thaning (red.). 245–260. Stockholm. Svenska turistföreningens förlag.
- Pallin, And (1921) *Högst uppe i Kebnekaise*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1921*. Ezaline Boheman (red.). 207–228. Stockholm. Wahlström & Widstrand.
- Simonsson, Per (1984) *Jämtgaveln – ett stycke norrlandsnatur*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1984: Medelpad*. Uppsala. Esselte Herzogs.
- Strymme, P. (1993). *Norrländsk vattenkraft*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1993: Norrlandsälvar*. Uppsala. Almqvist & Wiksell.
- Sundberg, Per (1917) *Som skogsarbetare i nordligaste Sverige*. Ur *Svenska turistföreningens årsskrift 1917*. Ezaline Boheman (red.). 211–224. Stockholm. Wahlström & Widstrand.

Övriga källor

- Abrahamsson, Kurt V., Hällgren, J., Sundström, T (1992). *Humanekologi: Naturens resurser och människans försörjning*. Sverker Sörlin (red). Stockholm. Carlsson Bokförlag.
- Dickson, E. (2007). *Ett sunt land i en sund kropp – Om naturnationalism och kroppsdisciplin speglad i Svenska turistföreningens årsskrifter 1908–1916*. Karlstad. Karlstad universitet.
- Saltzman, K. (2001). *Inget landskap är en ö – dialektik och praktik i öländska landskap*. Lund. Nordic Academic Press.
- Sandberg, M. (2009). *Barn och natur i storstaden. En studie av barns förhållande till naturområden i hemmets närhet – med exempel från Stockholm*

- och Göteborg. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi,
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Göteborg. Geson Hylte Tryck.
- Sandell, K., Sörlin, S. (red.) (2000) *Friluftshistoria – från “härdande friluftslif” till ekoturism och miljöpedagogik*. Stockholm. Carlsson Bokförlag.
- Sörlin, S. (1991). *Naturkontraktet. Om naturumgängets historia*. Stockholm. Carlsson Bokförlag.
- Thaning, O. (1986) *Hundra år med årsskriften*. Ur *STF100 år. Årsskrift 1986*. Halvar Sehlin (red.). 81–111. Uppsala. Esselte Herzogs.
- Thaning, O. (1986) *Medlemmarna*. Ur *STF100 år. Årsskrift 1986*. Halvar Sehlin (red.). 14–18. Uppsala. Esselte Herzogs.